

державні утворення 1917 – 1939 рр. / Наукові записки. Випуск 12. Серія: Історичні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. – С. 131 – 140.

16. Сірополко С. Історія освіти в Україні. – К.: Наукова думка, 2001. – 332 с.

17. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР. – К.: Основи, 2002 – 701 с.; Крилов І. Система освіти на Україні (1917 – 1930 рр.). – К.: СтилоС, 1997. – 315 с. та ін.

18. Тимченко Є. Справи нашої освіти // Нова Рада. – 1918. – 22 грудня; Кішківський І. Думки про освітню справу на Україні // Наш шлях. – 1920. – 20 червня та ін.

19. Філоненко С.М. Освітня політика українських урядів у 1917 – 1920 рр. // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 2. – С. 156 – 163; Колпакова О.В. Національна вища школа в Україні (1917 – 1920 рр.). – К.: Либідь, 1996. – 117 с.; Онопрієнко В.І. Осередки національного відродження. Українські університети в 1917 – 1919 рр. // Вісник АН України. – 1992. – № 2. – С. 77 – 89; Ротар Н.Р. Діяльність українських національно-демократичних урядів в галузі освіти (1917 – 1920 рр.). – Чернівці: Рута, 1996. – 163 с.; Собчинський М.М. Становлення і розвиток шкільництва і педагогічної думки в УНР (1917 – 1920 рр.). – К.: Генеза, 1995. – 96 с.; Кравчук Л.В. Культуротворча діяльність та просвітницький рух в період української державності (1917 – 1920 рр.). – Чернівці: Рута, 1996. – 194 с.; Завальнюк О.М., Телячий Ю.В. Будівництво української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917 – 1920 рр.). – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2004. – 212 с. та ін.

20. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 2582. – Оп. 1. – Од. зб. 124. – 173 с.

21. Янів В. Нарис історії української культури. – К.: Генеза, 1999. – 95 с.; Шевельов Ю. Українська мова в першій половині ХХ століття. – К.: Основи, 1997. – 137 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Романько Ірина Іванівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук Державної льотної академії України.

Наукові інтереси: культурно-освітні процеси в Україні в період національно-демократичної революції 1917 – 1920 рр.

ПРОФСПІЛКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗА ДОБИ УНР

Олег СИНЕНКО (м. Кіровоград)

У статті розглядається участь профспілок у поваленні уряду П.Скоропадського та їх подальшу співпрацю з урядом Директорії УНР щодо подолання безробіття й проблеми оплати праці найманих робітників.

Ключові слова: профспілки, Директорія УНР, Міністерство праці, безробіття.

In the leader consider trade union participation in over throw Skoropadsky's government and they following collaboration with Direktoary's UPR for overcoming unemployment and payment hired laborers.

Key words: trade union, Directory of Ukrainian National Republic, Department of Labour, unemployment.

В історичній радянській літературі питання співпраці профспілок із Міністерством праці щодо подолання безробіття й заробітної плати за часів Директорії, як й інші проблеми соціального характеру, розкрито не об'єктивно. Із зміцненням тоталітарного режиму ця тенденція

посилювалась. У посткомуністичній вітчизняній історіографії зроблено перші кроки на шляху до виправлення цих хиб і написання об'єктивної історії [1]. Розпочалося вивчення історії так званих “незалежних” профспілкових об'єднань, а також політики радянського уряду з придушення профспілкової незалежності [2, с. 37–48; с. 8–27].

Автор статті ставить за мету простежити участь профспілок у поваленні уряду П. Скоропадського та їхню подальшу співпрацю з урядом Директорії УНР щодо подолання безробіття й заробітної плати.

На початку листопада 1918 року, коли розпочалася революція в Німеччині, склалося сприятливе становище для повалення гетьманської влади, яка трималася на окупаційних багнетах. Скликана в жовтні 1918 року нарада профспілок України з питання тактики політичної боротьби постановила, то профспілки “не повинні брати на себе ініціативу з організації масових виступів активного характеру, які в умовах поточного моменту можуть призвести до ще більшого придушення робітничого класу й остаточного розгрому його профспілкових організацій” [3, с. 204–205]. Однак менше ніж через місяці, керівники профспілкових об'єднань змінили свою позицію. Профспілкова нарада, скликана в Києві Уцентропрофом 11 листопада 1918 року, прийняла рішення про необхідність “відкритих виступів проти гетьманського режиму”. Однак йшлося не про участь у збройному повстанні, а про організацію політичних страйків [3, с. 271].

Отже, саме профспілки організували загальноукраїнський політичний страйк, який ознаменував початок відкритої революційної боротьби проти гетьманського режиму за відродження демократії в Україні, встановлення самоуправління, появу соціалістичних видань, визволення політв'язнів та інше.

З часом роль профспілкових об'єднань у поваленні гетьманського уряду була забута як українськими соціал-демократами, так і більшовиками, а також сучасними українськими істориками [4, с. 49–58].

Із встановленням уряду Директорії УНР серед профспілок до співробітництва з новою владою були допущені лише україномовні профспілки залізничників і поштово-телеграфних працівників, які активно підтримували політику Директорії УНР. Тільки вони отримали кілька місць у Трудовому конгресі.

Після повалення влади гетьмана П. Скоропадського та відновлення УЦР перед Директорією постали нелегкі питання державного будівництва, у тому числі й боротьба з безробіттям. Уцентропроф у свою чергу вів переговори (головою Директорії В. Винниченком про основи нової політики та засоби боротьби з безробіттям. 28 грудня Уцентропроф звернувся до Директорії І меморандумом, у якому окреслювалися принципи положення, що мали лягти в основу робітничої політики нового уряду. Уцентропроф обстоював повну й необмежену свободу коаліцій,

відмову від примусової реєстрації статутів профспілок, організацію громадських робіт для безробітних, видання ряду законоположень про охорону праці жінок та дітей і т.д. У меморандумі ставилася вимога призначити нових комісарів праці на місцях тощо [5, с. 177].

Незважаючи на співчуття новій владі, профспілки в основному утрималися, за незначним винятком, від відкритої підтримки Директорії, не вступаючи в той же час у протиборство з нею. У складі уряду Директорії відновило свою діяльність Міністерство праці, основним завданням якого був захист інтересів трудящих. Значне місце відводилося боротьбі з безробіттям. До компетенції міністерства належали “Нагляд за правильним розподілом робочої сили у зв'язку з розвитком промисловості й вжиття заходів для підвищення продуктивної праці та забезпечення працівників від безробіття” [5, с. 180].

У програмній декларації від 12 червня 1919 р. зазначалося, що першочерговим завданням є відновлення та налагодження виробництва. Значне місце в документі відводилося розв'язанню проблем профспілок, забезпеченню робітників постійним заробітком, організації державної допомоги безробітним. У намічених планах уряд сподівався на “щирі допомоги від професійних робітничих союзів”, роботу яких він високо цінував “і в контакті з якими гадає вести свою політику, спрямовану на добробут робітництва України”. Уряд обіцяв зробити все, “щоб професійні союзи нормально проводили свою роботу” [5, с. 186].

Профспілки вимагали від Міністерства праці розв'язання проблеми безробітних. З перших тижнів свого існування Директорія УНР змушена була розв'язати питання безробіття, яке загрожувало десяткам тисяч робітників. Професійні організації намагалися впливати на дії власників підприємств, які вже із середини січня 1919р. оголосили про припинення роботи останніх. 11 січня делегація профспілки “Горнотруд” відвідала міністра праці у зв'язку з безробіттям у Криворізькому басейні, де через припинення роботи копалень на вулиці опинилося 36 тис. робітників [6]. На вимогу делегатів міністр створив комісію, яка приступила до розв'язання цієї проблеми. З ініціативи професійних спілок Міністерство праці в січні 1919р. скликало надзвичайну нараду з боротьби з безробіттям. Вона розробила плани ведення статистики безробітних, подання першочергової допомоги їм через організацію громадських робіт, відкриття дешевих їдалень та спальних приміщень.

Профспілки почали організовувати громадські роботи для безробітних. За це відповідали органи місцевого самоврядування УНР, на які було покладено утриманням бірж праці [7, с. 18]. Якщо ж задіяти робітників не вдавалося, уряд виділяв кошти для підтримки безробітних. Наприклад, на зборах виступив завідувач прокурівської біржі праці Бернштейн, який

повідомив про асигнування Міністерством праці 50 тисяч гривень їдальні для безробітних [8].

Коли профспілкам було складно домовитися з власниками стосовно зупинки виробництва, вони зверталися до уряду УНР за підтримкою. В архівах збереглося чимало матеріалів про результати втручання вищих органів державної влади в розв'язанні конкретних справ, після чого вдавалося відновити зупинене виробництво. Так діяли профспілки машинобудівного заводу Ельворті в Єлисаветграді, які вимагали від уряду допомогти у відновленні роботи підприємства, на якому безробітними залишилися дві тисячі робітників [9]. Подібних прикладів можна навести багато. Про плідну роботу комісії з обстеження підприємств, що діяла при Міністерстві праці, відзначав на загальних зборах професійної організації металістів Києва в січні 1919 р. голова її правління Крилов [5, с. 190].

Професійні організації долучалися до прийому робітників на виробництво. Так, у протоколі засідання фабзавкому фабрики “Яструб” Вінниці зазначалося, що прийом робітників на підприємство ведеться через профосередок шкіряного цеху та біржу праці за списками, попередньо погодженими з фабзавкомом.

У роботі перебував також закон про страхування від безробіття за кошти підприємців. Департамент охорони праці готував проект закону про право на працю, згідно з яким, на його думку, кожен робітник УНР міг отримати будь-яку роботу й допомогу.

Отже, профспілки не залишалися осторонь проблеми безробіття: організація громадських робіт, участь у діяльності бірж праці, звернення до уряду за допомогою у відновленні роботи підприємств тощо. З відступом армії УНР подальша діяльність профспілок проходила в умовах комуністичного експерименту більшовиків.

Проблема оплати праці завжди була життєво важливою. Одним із найважливіших показників, що характеризують становище робітничого класу, є рівень заробітної плати. Представники професійних організацій брали участь у різноманітних міжвідомчих нарадах, які скликав уряд для розробки й систематизації тарифних матеріалів для робітників різних галузей промисловості й нормування заробітної плати. Така нарада відбулася, наприклад, у жовтні 1919 р. при Міністерстві фінансів, яке займалося розробкою тарифу для робітників цукрової промисловості України. Нарада створила трудову секцію, куди ввійшли представники Мінпраці, інших громадських та державних установ, крайового комітету робітників цукрової промисловості [5, с. 189].

Профспілки, фабрично-заводські комітети, робітничі збори виступали ініціаторами налагодження виробництва в УНР. Урядові установи були буквально завалені листами, проханнями, зверненнями робітничих організацій з вимогами про відновлення роботи підприємств. Так,

фабзавком Вінницької взуттєвої фабрики “Яструб”, яка не працювала 8 місяців, утримував ситуацію під контролем, не давши розграбувати майно на 20 млн. крб., яке перейшло у власність держави [10, с. 12].

Профспілки домоглися від Міністерства праці створення спеціальної комісії, яка переглянула розцінки роботи різних категорій працівників, встановила розміри святкових винагород, розв’язала питання відпусток переглянула норми виробництва тощо [5, с. 190].

Велику занепокоєність становищем робітничого класу на виробництві висловлювали залізничники, які йшли в перших рядах найактивніших захисників Директорії. 1 березня Центральне бюро їхньої профспілки опублікувало заяву, в якій висловило стурбованість катастрофічним становищем, що склалося на залізницях України [11, с. 150]. Відповідальність за такий стан воно поклало на керівництво останніх, яке нездатне було забезпечити їхню життєдіяльність. Крім того, не виконувалися вимоги, викладені в меморандумі від 4 січня, зокрема встановлення контролю над залізницями через уведення інституту комісарів, посилення відповідальності їхніх працівників а також поліпшення матеріального стану останніх. Представники професійної організації металістів увійшли до складу делегації штабу республіканських військ та місцевих самоврядувань Катеринослава й Амур-Нижньодніпровська управління Запорізької залізниці, банківського комітету, ради заводчиків фабрикантів, які 11 січня 1919 р. відвідали міністра праці з приводу катастрофічного стану промисловості, невиплати робітникам грошей та: вимогою негайної субсидії в розмірі 5 млн. крб. на зазначені цілі. Заслухавши делегацію, Міністерство праці спільно з Міністерством торгу й промисловості та фінансів приступило до розв’язання цієї складної проблеми.

Отже, профспілкові організації не лишали робітників напризволяще. Розв’язуючи питання про матеріальний стан робітництва, профспілки брали участь у різноманітних міжвідомчих нарадах, виступали ініціаторами налагодження виробництва в УНР, у розробці законодавства про соціальні забезпечення, страхування від безробіття тощо. Це була чітка позиція профспілок – захист робітництва, яка дбала про інтереси робітників, виробництва, а водночас переймалася й проблемами держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусішин Б. І. У пошуках соціальної рівноваги: Нарис історії робітничої політики, українських урядів та визвольних змагань 1917–1920 рр. – К., 1995; Реєнт О.П. Крах кірстовщини: (Провал контрреволюції у профспілковому русі України у період денікінської окупації 1919 р.) // Допитаний про розстановку політичних сил на Україні в 1917–1918 рр. – К., 1988; Суrowий А.Ф. До питання про оцінку 1-го Всеукраїнською з’їзду профспілок 1919 р. // Творчі вершини вченого: до 60-річчя від дня народження М.Г. Кукурудзяка. – Кам’янець-Подільський, 1998.

2. Мовчан О. М. Придушення меншовицької опозиції у профспілковому русі України Український історичний журнал (далі УІЖ) – 1993. – № 2 – 3; Мовчан О.М. Реєнт О.П. Міжпартійна політична боротьба у профспілковому русі України (1914 – 1922 рр.) // УІЖ. – 1995. – № 5.
3. Крейзель Ю. Профессиональное движение и австро-германская оккупация. – К., 1924. – 320 с.
4. Гриценко А.П. Політичні сили у боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 – початок 1919 рр.) // Історичні зошити. – К., 1993.
5. Андрусішин Б.І. Нариси історії професійних спілок. – К., 2002. – 729 с.
6. Робітнича газета. – 1919. – 14 січня.
7. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України) – Ф. 3.105. – Оп. 1. – Од. зб. 4.
8. Вісник Української Народної Республіки. – 1919. – 15 серпня.
9. Известия (Єлисаветград). – 1919. – 19 січня.
10. ЦДАВО України. – Ф. 3305. – Оп. 1. – Од. зб. 20.
11. ЦДАВО України. – Ф. 3305. – Оп. 1. – Од. зб. 1.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Синенко Олег Леонідович – викладач кафедри історії України КДПУ ім. В.Винниченка.

Наукові інтереси: період визвольних змагань 1917 – 1920 рр. та місце профспілок у системі суспільних координат.

ДИТИНСТВО Б.МОЗОЛЕВСЬКОГО В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВИ В 1941 – 1945 РОКАХ

Ірина ХОМУТОВСЬКА (м. Миколаїв)

У статті досліджується дитинство Б.Мозолевського в період становлення й розвитку держави після Великої вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.).

Ключові слова: колгосп, соціально-економічна ситуація, повоєнні роки, трудові дні.

In this paper childhood B.Mozolevskoho during formation and development of the country after the Great Patriotic War (1941 – 1945).

Key words: Collective farm, social and economic situation, postwar years, workdays.

Історія – великий третейський суддя наших ідей і системи мислення. І хоч іноді рішення цього судді викликають у нас подив, ми повинні уважно прислухалися до його уроків і бути вдячними за них.

Д. Гудінг, Дж. Леннокс.

Дослідженнями В. Шкварця встановлено, що дитячі роки Б. Мозолевського припало на роки війни та післявоєнної відбудови. Життя людей у той період проходило в злиднях, непосильній праці, голоді та холоді, що призводило до всіляких хвороб і через це пройшло ціле